

Recenzja
pracy doktorskiej mgr inż. arch. Agnieszki Ptak-Wojciechowskiej

pt. „Analiza wybranych narzędzi do ewaluacji jakości życia w mieście w kontekście zmian społeczno-demograficznych”

wykonanej na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej
pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Agaty Pawlak, prof. PP

1. Podstawa opracowania

Niniejsza recenzja została sporządzona na podstawie zlecenia dr hab. inż. arch. Ewy Pruszewicz-Sipińskiej, prof. PP, Dziekan Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej z dnia 3 lipca 2023r., sporządzonego w konsekwencji uchwały Rady Dyscypliny Architektury i Urbanistyki Politechniki Poznańskiej. Podstawą prawną do sporządzenia recenzji jest Ustawa z dnia 3 lipca 2018r. „Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, „Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” z dnia 14 marca 2003r. (z późniejszymi zmianami) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018r. „w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora”.

2. Temat, cel, tezy i metoda pracy

Tematem pracy mgr inż. arch. Agnieszki Ptak-Wojciechowskiej jest analiza wybranych narzędzi służących ewaluacji jakości życia w mieście w kontekście zachodzących na naszych oczach zmian społecznych i demograficznych. Autorka podejmuje to zadanie w kontekście dwóch obszarów badań: miast holenderskich (które miała okazję studiować w czasie stażu badawczego) oraz macierzystego Poznania (w odniesieniu do wybranych dzielnic). Równocześnie można zauważyć iż Autorka *de facto* zajmuje się trzema obszarami badawczymi:

- Kwestią jakości życia w mieście
- Zagadnieniem kształtowania narzędzi do oceny tejsze
- Problematyką wykorzystania tychże w odniesieniu do wybranych studiów przypadku.

Autorka – zdaniem Recenzenta – bardzo słusznie koncentruje się nie tylko na badaniach jakości życia (co samo w sobie jest ogromnym, niezwykle trudnym do uchwycenia w rozprawie doktorskiej, zagadnieniem), ale także – a może przede wszystkim – na analizie globalnych i lokalnych narzędzi służących do jej oceny.

Celem głównym rozprawy jest stworzenie wytycznych dla (zapewne określenia) narzędzi oceny (ze szczególnym uwzględnieniem struktury architektoniczno-urbanistycznej) z adaptacją (zapewne – teźże struktury lub tych narzędzi – choć nie jest to do końca określone) do kontekstu społeczno-demograficznego i lokalnych uwarunkowań oraz odpowiadających na globalne zagrożenia (znowu – nie do końca wiadomo z czym się wiążące). Jak wynika z powyższych uwag, cel ten nie jest w pełni precyzyjnie określony i wymagałby pewnego redefiniowania. Równocześnie Autorka definiuje także **cel pośredni**, jakim mają być analizy wybranych narzędzi do badania jakości życia w mieście w kontekście starzejących się społeczeństw, zagrożeń środowiskowych oraz aspektów przestrzennych. W tym punkcie Recenzent nie wnosi uwag – określenie tego celu pośredniego wydaje się być prawidłowe i dobrze związane z celem głównym. Oznacza to iż przedmiotem podjętych przez Autorkę badań jest analiza aktualnych (dostępnych) instrumentów badania jakości życia oraz ich synteza mająca na celu stworzenie wytycznych i zaleceń mających służyć władzom i społecznościom lokalnym. W tym kontekście jako główny rezultat pracy Autorka wskazuje określenie „*autorskiego zestawu kryteriów służących do oceny obszarów miast (rozumianych jako wybrane sąsiedztwa, osiedla czy dzielnice) stworzonego na podstawie wyników analizy porównawczej dostępnych instrumentów oceny, szczególnie ujmującej aspekty struktury przestrzennej miast oraz obejmujący kontekst społeczno-kulturowy, demograficzny i zagrożenia środowiskowe w odniesieniu do architektury i urbanistyki, a także wytyczne metodologiczne dla samego narzędzia*”. W praktyce oznacza to stworzenie nowego, autorskiego narzędzia służącego ocenie jakości życia osób starszych w mieście, uwzględniającego aspekty funkcjonalno-przestrzenne. Co ważne, narzędzie to jest przez Autorkę weryfikowane na bazie oceny pięciu wybranych siedli w Poznaniu.

Na tej bazie Autorka formułuje **tezę pracy**: „*Starzejące się społeczeństwa w krajach wysoko rozwiniętych i globalne zmiany klimatyczne stawiają nowe wymagania wobec przestrzeni miejskiej, a narzędzia do oceny jakości życia w miastach powinny być metodą poprawy jakości struktury przestrzennej miast oraz ich zrównoważenia. Dostępne narzędzia odpowiadają w sposób niewystarczający na globalne wyzwania miast XXI w., nie uwzględniają też znaczenia skali obszaru oceny*”. Niektóre z fragmentów powyższego sformułowania budzą wątpliwości redakcyjne – np. czy narzędzia do oceny jakości życia są (lub powinny być) metodą poprawy teźże, a także metodą poprawy jakości struktury przestrzennej miast oraz ich zrównoważenia (co samo w sobie wymaga wyjaśnienia). Uznać to należy za niedoskonałość redakcyjną – główną myśl zawartą w tezie uznać należy za poprawnie sformułowaną, wątpliwości Recenzenta budzić jedynie niezręczne sformułowanie. Podobnie wątpliwość budzić może sformułowanie dotyczące globalnych wyzwań miast (o jakie wyzwania tu chodzi – czy te zdefiniowane na str. 13? W jaki sposób je określamy? Co decyduje o ich globalności? Czego one dotyczą?). Recenzent wnosi o wyjaśnienie tych wątpliwości w trakcie publicznej obrony pracy.

Niezależnie od sformułowanych powyżej uwag Recenzent zwraca uwagę iż wyniki badań generalnie odnoszą się do celów/tematu/tezy pracy, choć obejmują cały szereg zagadnień. Uznać to należy za walor pracy. Strukturę badania Autorka zaprezentowała w postaci graficznej

(str. 11 pracy), wskazując zarówno cele, pytania, hipotezy, luki badawcze (czyli – wykazując zarazem zasadność podjętego tematu), obszar badań oraz niejasne sformułowanie pt. „centrum”. Wskazane zatem byłoby bardziej szczegółowo opisane tych pojęć – w obecnym kształcie schemat ten nie jest do końca jasny, a wręcz może być mylący.

Wspomniane powyżej tzw. globalne wyzwania (dla) miast Autorka przytacza w rozdziale 1 pracy (str. 13). Brakuje tu jednak szczegółowego określenia sfery, do której one się odnoszą oraz odniesień literaturowych. Nie mniej jednak na tym tle Autorka dobrze określa motywację do podjęcia badań – wynikającą z obserwacji dotyczących przestrzeni niedostosowanych dla potrzeb osób starszych, nie odpowiadających na zmiany klimatyczne oraz wiążących się z popularnością samych narzędzi oceny przestrzeni – w tym popularnych rankingów wskazujących najlepsze i najgorsze miejsca do życia. Słusznie także konkluduje co do dużego zróżnicowania obecnie funkcjonujących narzędzi. Podobnie, za słuszne uznać należy konstatacje Autorki co do tego iż tkanka urbanistyczna (lub szerzej – jakość środowiska zbudowanego) ma duży wpływ na jakość życia, w tym osób starszych. Słusznie także wiąże kwestie jakości środowiska miejskiego z zasadami zrównoważonego rozwoju. Równocześnie także bardzo słusznie wskazuje na racjonalność podejmowanych badań, konstatując iż jakość życia w mieście różni się wewnątrz tychże w zależności od charakteru sąsiedztwa. Stąd też koncentracja na badaniach jakości tychże sąsiedztw – czyli poszczególnych osiedli – w kontekście m.in. subiektywności wynikającej z percepcji mieszkańców. Wskazuje ona także iż kompletne narzędzie powinno obejmować zarówno wskaźniki obiektywne jak i subiektywne. Konstatacje te są dobrze osadzone w literaturze przedmiotu. Podobnie, dobrze udokumentowane w ramach analizy literaturowej i stanu badań są tzw. luki badawcze. Autorka zawęży przy tym swój obszar badań do miast europejskich (słusznie), wskazując przy tym na związki pomiędzy narzędziami oceny a kształtowaniem polityki miejskiej. **Tym samym uznać można iż problem badawczy określony przez Autorkę jest dobrze zidentyfikowany.** Autorka skupia się na aspektach przestrzennych wiążących się z jakością życia oraz na subiektywnych i obiektywnych narzędziach pomiaru, stwierdzając równocześnie iż obecnie nauka nie oferuje obiektywnej metody do stworzenia jedynego słusznego zestawu wskaźników lub kryteriów oceny – każdy zaproponowany wybór jest siłą rzeczy subiektywny. Podobnie wątpliwości Recenzenta nie budzą sformułowania odnoszące się do hipotez badawczych.

Metodologia badania (ryc. 11) wskazuje na bardzo złożoną i rozbudowaną jego strukturę. Obejmuje m.in. badania literaturowe, badania ilościowe i jakościowe (w tym statystyczne), wielokryterialne analizy instrumentów ewaluacji jakości życia, syntezę i zdefiniowanie zestawu kryteriów i podkryteriów, staż naukowy w Eindhoven i badania prowadzone tam *in situ*, badania ankietowe wśród osób starszych oraz wypracowanie szczegółowych wytycznych dla narzędzi oceny jakości życia w miastach. Badania te są następnie prezentowane na bazie wybranych pięciu poznańskich osiedli, najliczniej zamieszkanym przez seniorów (choć brakuje tu jakiegokolwiek zestawienia tychże na tle całości miasta).

Podobnie rozbudowana jest część odnosząca się do samego **stanu badań**. Autorka wskazuje na potencjalnie bardzo dużą ilość dostępnej literatury (ponad 28.000 pozycji w samej bazie SCOPUS) oraz niezwykle szerokie spektrum zagadnień. Obejmuje ono m.in:

- Metody pomiaru jakości życia w mieście, w tym w kontekście przestrzennym;
- Metody pomiaru przyjazności miast dla osób starszych;
- Metody oceny zrównoważenia przestrzeni urbanistycznej w kontekście jakości życia;
- Porównanie metod oceny jakości życia;
- Analiza długoterminowych zmian przyjazności miast do mieszkania;
- Rola narzędzi do oceny miast w planowaniu urbanistycznym;
- Wpływ zieleni na jakość życia w mieście;
- Związek między środowiskiem zbudowanym miast a zdrowiem mieszkańców;
- Badania jakości atmosfer aktywnych na miejskich ulicach.

Mimo tej mnogości uznać należy iż charakter i temat pracy uzasadnia zastosowane podejście i tak szerokie ujęcie tematyczne. Tak szerokie przeanalizowanie stanu badań dobrze także świadczy o predyspozycjach badawczych Autorki.

W kwestii **obszaru badań** Autorka koncentruje się głównie na:

- Wyzwaniach globalnych;
- Jakości życia w miastach;
- Wybranych conceptach kształtowania przestrzeni miejskiej (zestawiając przy tym szereg współcześnie dyskutowanych zagadnień);
- Narzędziach do badania jakości życia;
- Metodach wielokryterialnych;
- Doświadczeniach holenderskich w kreowaniu dostępności przestrzeni mieszkalnej dla seniorów.

Zestawienie to jest bardzo bogate, ale równocześnie konsekwentnie osadzone w określonym wcześniej temacie pracy. Podobnie rzecz ma się z badaniami własnymi (a więc prowadzonymi samodzielnie przez Autorkę – choć nieszczęśliwa jest tu nazwa sugerująca iż wcześniejsza część pracy nie stanowi takowych), których lista obejmuje:

- Przegląd literatury i identyfikację luk w wiedzy dotyczącej przedmiotu badań;
- Analizę porównawczą dotyczącą istniejących narzędzi oceny jakości życia w miastach i ich porównania pod kątem zastosowanych kryteriów oceny;
- Skonstruowanie narzędzia oceny jakości życia w mieście z użyciem metody AHP;

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić iż Autorka w sposób generalnie poprawny sformułowała temat, cele i tezę pracy. W swoich badaniach oparła się zarówno na badaniach literaturowych jak i przeprowadzonych samodzielnie analizach. Zawarty w pracy materiał pozwala na stwierdzenie iż Autorka bardzo dobrze porusza się w omawianej problematyce, a praca spełnia warunki stawiane przed rozprawami doktorskimi.

3. Struktura pracy

Praca przedstawiona została w formie jednego tomu formatu A4. Obejmuje on łącznie 344 strony, w tym zasadniczy tekst rozprawy – 338 str. Oraz załączniki – 6 str. Praca ma więc charakter dość obszernego studium.

W dysertacji wyodrębniono osiem zasadniczych rozdziałów oraz cztery zestawy obejmujące pozycje bibliograficzne, spis ilustracji, indeks tabel oraz aneks z załącznikami. Wykaz bibliograficzny obejmuje łącznie 305 pozycji i są one w znakomitej większości aktualne. .

Poszczególne rozdziały poświęcone są wyodrębniającym się zagadnieniom. Zagadnienia wprowadzające ujęte są w części I. Obejmuje ona m.in. uzasadnienie podjęcia tematu, określenie problemu badawczego, tezę pracy, cele i zakres pracy, metodologie badań, strukturę pracy i stan badań.

W kolejnej części Autorka szeroko omawia obszar badań, szczegółowo koncentrując się czterech wiodących zagadnieniach: wyzwaniach globalnych, jakości życia w mieście, narzędziach do badania jakości życia, metodach wielokryterialnych oraz doświadczeniach holenderskich w kreowaniu dostępności przestrzeni mieszkaniowej dla seniorów. To ostatnie zagadnienie – zdaniem Recenzenta – powinno być ujęte łącznie z kwestiami poruszonymi w części V pracy lub jako niezależna, równoważna część pracy.

Część III obejmuje badania własne Autorki, w tym analizę porównawczą narzędzi oceny oraz opis konstrukcji narzędzia oceny jakości życia w mieście z użyciem metody AHP. Skonstruowane w ten sposób narzędzie jest weryfikowane na bazie badania wybranych osiedli Poznania, opisanych w części IV.

Osobną częścią pracy jest rozdział V, obejmujący badania autorskie prowadzone w Holandii – zdaniem Recenzenta opis ten powinien być zintegrowany z fragmentem części II i znaleźć się przed częścią III.

W ramach części VI Autorka omawia rezultaty przeprowadzonych badań. Obejmują one wytyczne do narzędzia oceny (dotyczącego aspektów przestrzennych i zagrożeń globalnych) oraz wytyczne miast przyjaznych starzeniu się (dotyczące aspektów przestrzennych – rekomendacji projektowych). W ramach kolejnych dwóch części zawarto dyskusję oraz podsumowanie.

Przedstawioną powyżej strukturę uznać należy za generalnie poprawną. W ramach dysertacji wyodrębniono zarówno części wprowadzającą i podsumowującą, omówienie kwestii teoretycznych (choć nieco inaczej nazwanych), przeprowadzenie szczegółowych badań, szczegółową analizę w odniesieniu do wybranych miast, a wreszcie określenie wniosków końcowych. Innymi słowy, ujęto w pracy zarówno sformułowanie celu badań i tezy, omówienie

kontekstu badanego zagadnienia jak i przeprowadzenie szczegółowych badań w odniesieniu do wybranych ośrodków. Na tej bazie przebadano wybrany problem naukowy, formułując szereg konkluzji go dotyczących. Tak więc uznać można iż praca spełnia cechy rozprawy doktorskiej.

Niezależnie od sformułowanych uwag co do powiązania ze sobą treści odnoszących się do doświadczeń holenderskich, Recenzent uważa iż także ostatnie dwie części pracy mogły być ze sobą połączone – w pewnym sensie Autorka powtarza w nich te same kwestie.

4. Uwagi merytoryczne do zawartości pracy

Jak już wspomniano, praca jest generalnie dobrze skonstruowana i spójna pod względem merytorycznym a poszczególne rozdziały (niezależnie od zgłoszonych uwag) stanowią dobrze uzupełniające się nawzajem elementy. Mimo to można w niej wskazać parę kwestii wymagających wyjaśnienia, omówienia czy skorygowania.

Pewne uwagi do celów, tezy i układu pracy zawarto w poprzednich partiach niniejszej recenzji.

W kontekście części IV zdecydowanie rozwinąć by należało opis procesu wyboru osiedli Poznania do szczegółowej analizy. Autorka w pracy zawarła szereg informacji na ten temat (w tym ryciny, elementy statystyki i in.), ale brak jest tu kompleksowego uzasadnienia dokonanego wyboru. Podobnie, w odniesieniu do przeprowadzonej analizy, wskazać by należało na obiektywne elementy i także subiektywne odczucia ekspertów (choć może bez tak szerokiego opisu jak w przypadku mieszkańców). W końcu eksperci także mogą wyrażać się subiektywnie. Niezależnie od tych uwag Recenzent uważa, iż materiał ten – w szczególności obejmujący badanie ankietowe wśród mieszkańców – stanowi doskonałą podstawę do prac planistycznych, projektowych i rewitalizacyjnych.

W odniesieniu do części V wskazać należy iż badania prowadzone w Holandii służyły de facto weryfikacji i udoskonaleniu wypracowanego narzędzia projektowego. Fakt ten należałoby uwypuklić. Z kolei efekt tych badań powinien stanowić podstawę do testowania udoskonalonego narzędzia na przykładzie Poznania. Wraca więc wątpliwość co do szczegółów struktury pracy. Ponadto, część ta stanowi obecnie raczej element towarzyszący głównemu nurtowi badań – w opinii Recenzenta powinien zaś być bardziej zintegrowany ze strukturą rozprawy.

5. Uwagi redakcyjne

Praca została przygotowana starannie pod względem graficznym i edytorskim. Wzbogaceniem tekstu pracy są liczne ilustracje – ryciny i tabele. W dysertacji dostrzec można jedynie drobne literówki i usterki językowe. Recenzent nie zgłasza tu zasadniczych uwag.

W redakcji pracy zwraca natomiast uwagę pewna skłonność Autorki do dokonywania samooceny przedstawionego wyводу i rozwiązań. Zdaniem Recenzenta, w rozprawie doktorskiej nie powinno być miejsca na tego typu stwierdzenia.

6. Wnioski końcowe

Autorka w przedstawionej rozprawie zrealizowała zamierzone cele. Tym samym, niezależnie od zgłoszonych w recenzji uwag, w mojej opinii rozprawa doktorska mgr inż. arch. Agnieszki Ptak-Wojciechowskiej spełnia kryteria stawiane przed rozprawami doktorskimi – albowiem rozwiązuje postawiony problem badawczy, wykazując się przy tym ogólną wiedzą teoretyczną w wybranej dziedzinie. Na tej podstawie stawiam wniosek o **przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.**

